

відношення зруйнованих і пошкоджених клітин асцитної форми раку Ерліха, які піддаються дії досліджуваного препарату.

Одночасно ми проводили контрольні дослідження, в яких клітини асцитної форми раку Ерліха піддавали впливу фізіологічного розчину хлористого натрію.

Виражену цитотоксичну дію мали настої полину, кропиви, нагідок, хвої сосни, хвої смереки, хрину і барвінку; протимікробну — настої полину, кропиви, нагідок, барвінку (табл. 2).

Вивчення природних соків рослин засвідчило, що висока цитотоксична активність була виявлена у природних соках часнику, цибулі, капусти, хрину, ріпи, моркви, алое.

Порівняльне вивчення антимікробних і цитотоксичних властивостей фітонцидів рослин (соки і настої) довело, що строгої паралельності між цитотоксичною і антимікробною діями встановити не можна. Лише в окремих випадках було виявлено збігання між цитотоксичною та антимікробною їх активністю (табл. 2).

Результати проведених досліджень дають підстави стверджувати, що використані тести (цитотоксична та антимікробна дія) можуть бути застосовані для відбору фітонцидів, які в майбутньому будуть всебічно досліджуватися як лікувальний засіб при експериментальних пухлинних захворюваннях на лабораторних тваринах.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що стафілококи, а також метод Шрека можуть бути використані для первинного визначення протипухлинних властивостей рослин Прикарпаття.

Література

1. Голубець М.А., Милкіна Л.И. Растительность // Украинские Карпаты. Природа. — Киев: Наукова думка. 1988. — С.165
2. Лапин И.И. К вопросу о лечении рака народными средствами // Русс, мед., 1899. — 16. 2.
3. Г.Болдырев, А.Боровский, Тез. докл. XIX науч. студенч. конф. Казахского гос, медицин-та, Алма-Ата, 1958, 44-45.
4. Гнідець І.В., Подільчак М.Д. // Фармакол. ж., 1959. — 2, 19.
5. Гладун Я.Д. Цитотоксическое и антибластическое действие лабазника шестилепестного на карценому Эрлиха и саркому Крокера // Вопросы экспериментальной онкологии. — Киев: Здоровье, 1988 — 182.
6. Балицкий К.П., Карпухина А.М. // Лаб. бор. дело, 1963. — 6, 30-31.
7. Гаузе Т.Ф., Кочеткова Г.Ф. // Антибиотики, 1960.— 1, 62.
8. Талызина В.А. // Антибиотики. 1961.— 10, 908-912.

УДК 502+55 (477.8)

РЕКРЕАЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ КОЛОМІЙСЬКОГО РАЙОНУ ТА МІСТА КОЛОМІЇ

А.І.Нєвєснєнєкo

ІФТУНГ, 76019, м. Івано-Франківськ, вул.Карпатська, 15, т.(03422) 4-21-83

Приведены результаты оценки рекреационных объектов Коломыйского района и парков города Коломыи.

Проведены такие этапы исследований: анализ данных об рекреационных объектах, их состояние и влияние на здоровье человека, приведена социально-экономическая суть рекреации, а также разработка основных направлений к эколого-устойчивому развитию объектов природно-охранного фонда.

Парк — це територія з природною або штучною рослинністю, алеями, водоймами, скульптурними прикрасами і т.п., яка призначена для відпочинку. Ніщо так не заспокоює, як ніжне забарвлення трави і листя, приємне дзюрчання струмка чи споглядання за неповторними створіннями природи. Але важливою умовою для відпочинку є виділення так званих природних рекреаційних систем, тобто таких, що за рядом своїх властивостей придатні для використання з метою відпочинку. В Коломій, місті над Прутом, скарбниці культурної й духовної спадщини

The results of estimation of rekreatsiionnih objects of the Kolomiyskogo district and parks of city of Kolomii are resulted in the article.

Such stages of researches are conducted: data analysis about rekreatsiionnih object, their being and influencing on a health of man, socio-economic essence of rekreatsii is resulted, and also development of basic directions to ecologo-steady development of objects of natural-guard fund.

Прикарпаття, є два чудових парки, в яких є багато дерев-старожилів рідкісних порід. Парки призначені для охорони природних комплексів, пам'яток природи, організації відпочинку. Головною суспільною функцією парків є максимальне задоволення потреб населення у відпочинку, оздоровленні, а також підвищенні фізичного та духовного потенціалу.

Міський центральний парк ім. Трильовського на бульварі Лесі Українки створений міським магістратом у другій половині XIX сторіччя. Ще в 1815 році місто розташовувалося північніше від території сучасного парку, а навко-

ло осель простягалися великі болота й мішані дубово-букові ліси. Зелені масиви цих лісів і створили першооснову сучасного парку. Загущені ділянки лісу були розчищені, чагарники й дрібні дерева вирубані. Всю територію парку перетяли широкі алеї.

Основні посадки парку складаються з місцевих лісових видів: клен, дуб, граб, бук, береза. Зустрічаються ялини, сосни, ялівці. З часом в результаті реконструкції було висаджено і інтродуковано види дерев і чагарників, культура яких поширилася в парках під кінець ХІХ століття на початку ХХ століття. Площа парку займає 52 749,5 м² землі. Головним садівником був п.Федір Білейчук. Він опанував фах садівника з юнацьких років: вмів викладати орнаменти та картини з живих квітів. Рука садівника вишукувала форми фігурної стрижки дерев та кущів.

До рідкісних дерев, які росли і ростуть у парку, відносяться червоні американські дуби. Серед екзотів відзначаємо гінго дволопате, або білоба. Воно досягає до 20 м висоти. Дерево не плодоносить, бо одиноке і чоловічої статі, а тому самотній серед собі подібних. Так сталося, що століття тому не знайшли йому пари. А шкода, бо в країнах Азії підсмажені плоди, що нагадують жовту сливу, подають як вишуканий делікатес.

Нам тут залишається тільки насолоджуватися його опалим листям. Вважається, що й це неабиякий скарб. Кажуть, хто візьме до рук це зелененьке віяльце, той може вважати, що торкнувся вічності. Вчені-ботаніки знайшли скам'янілі відбитки цієї рослини в геологічних нашаруваннях землі, гірських породах, яким нараховується двісті мільйонів років. Дещо поетична назва дерева має китайське походження і перекладається як "срібний абрикос".

В парку ростуть кілька кленів сріблястих. Особливо декоративна серед них кучерява форма цього північно-американського виду. Дерево близько ста років. Красуються своїми кронами липи повстисті. Їх ще називають сріблястими, бо нижня частина листків покрита щільною світлою повстю, наче оксамитом. Ці липи є одні з найбільш декоративних, крім того вони – чудовий медонос.

Є в парку бахмат амурський з дивовижною корковою корою, дуб червоний з Північної Америки, бобівник золотий дощ, магнолія падуболиста, глечія три колючкова, веймутова сосна, чорний горіх та інші. Вік дерев в середньому 80-120 років. Стан їх добрий, кількість – 1355 штук. Крім дерев, у парку росте велика кількість кущів: бузина чорна, тис ягідний, бузок, шипшина, дейція, смородина чорна, жасмин та інші. Парк розділяє на дві частини річка Радилівка.

Парк оздоблений різноманітними спорудами і скульптурами. В 1898 році тут споруджено пам'ятник видатному польському поетові Адаму Міцкевичу. Як і в інших парках культури і відпочинку, тут чимало культурних закладів, атракціонів, літня естрада. Тут знахо-

диться і літній кінотеатр. Він споруджений з дерева у традиційному гуцульському стилі.

Другим за впорядкованістю та вдовголишною чарівністю є парк Тараса Шевченка, в минулому мав назву імені Юзефа Скупневича. Він був директором польської гімназії, професором ботаніки, природолюбом. За власні кошти придбав 6 моргів землі, яка служила пасовищем, і разом з гімназистами Скупневич спланував територію та провів посадку парку. За час його активної діяльності від 1891 року до початку Першої світової війни на прутських зарінках розкинувся молоденький студентський парк. В парку є рідкісні дерева.

В роки війни парки зазнали винищення. Але в місті були шанувальники природи, які душе вболівали за кожне рідкісне дерево.

Після лихоліття воєнного люди стали насаджувати молоді дерева. В роботу залучали студентів, учнів, робітників і службовців. Парк розширився, його зелені посадки досягнули аж до моста через ріку Прут. Загальна площа парку становить 113540,6 м². Налічується 6298 дерев, більшість з яких має від 60-80 до 120 років.

Кожна порода дерева – унікальне творіння матері-природи, наділена специфічними властивостями й визначенням певного місця в сердовищі собі подібних. Кожна з порід, як родо-від людини, має свою біографію, географію, історію вишикнення. Серед таких екзотів, ніби пам'ятник живій красі, росте у старому куточку міста Коломиї деревце, яке ось-ось розміняє другу сотню років, даруючи насолоду не одному поколінню. Це опоетизована магнолія Суланжуа. А поселилася вона тут завдяки старанням того ж професора Йосифа Скупневича, який привіз з-за океану рідкісні сорти саджанців магнолії, що їх 1820 року вивели французькі селекціонери.

Формування системи рекреаційного природокористування є об'єктивним наслідком зростаючих потреб суспільства в рекреації. Поняття "рекреація" характеризує не тільки процес і заходи щодо відновлення сил людини, але й той простір, в якому це відбувається. Це той випадок, коли сукупність етимологічних значень терміна досить повно визначає суть явища і процесу.

Для сучасного етапу суспільного розвитку характерне зростання ролі рекреації в процесі відновлення сил людини. Сьогодні вона впливає не тільки на відновлення робочої сили, а й на людину загалом.

В умовах сучасного виробництва збільшуються затрати людських сил і змінюється їх структура. Водночас процеси відновлення життєвих сил носять традиційний екстенсивний характер і пов'язані з уявленням про спокій як найкращу форму відпочинку. Таким чином, рекреація – це процес відновлення фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини, які забезпечуються системою заходів і здійснюється у вільний від роботи час на спеціалізованих територіях. Таке визначення підкреслює відновлювальну функцію рекреації. В теперішній час актуальним і необхідним стає режим обмеже-

ного і збалансованого рекреаційного природокористування. Природні рекреаційні ресурси є незмінною умовою і матеріальною базою розвитку рекреаційного природокористування, а їх охорона – найважливіше завдання суспільства.

Серед розлогих велетнів-дерев терени міських парків Коломиї приймають своїх відвідувачів, даруючи їм чисте повітря, задоволення, здоров'я і красу.

Коломийський район має 22642 гектари лісу. Завдяки своїм багатим природним умовам є одним із перспективних рекреаційних районів. На його території сформувався рекреаційний комплекс, який являє собою сукупність рекреаційних закладів, об'єднаних загальним використанням унікальних за різноманітністю і багатством природних ресурсів для оздоровлення і відпочинку людей. Це відомі всій Івано-Франківській області та і всій Україні пам'ятки природи.

Урочище „Шепарівський ліс” Шепарівського лісництва, де на площі 21 га збереглися рештки дібров Прикарпаття природного походження віком понад 200 років

Урочище „Стайки” площею 16 га Печеніжського лісництва, де охороняються насадження ялиці і бука природного походження віком понад 100 років.

Урочище „Станіславівна” площею 12 га з високопродуктивними насадженнями ялиці, бука, смереки, граба і липи.

Заповідне урочище „Кропивець” площею 2,7 га. Тут охороняються дослідні культури ясеня звичайного з веймутовою сосною, дубом і вільхою чорною віком понад 150 років.

Урочище „Чемшори” площею 13 га. Це високопродуктивне насадження ялиці і явора природного походження віком понад 100 років.

Виділяють дві основні функціональні групи природних рекреаційних ресурсів: санаторно-курортного лікування і туризму та відпочинку. Лікувальні ресурси визначаються наявністю мінеральних вод (бальнеолокування) та кліматологічних ресурсів. Туризм і відпочинок забезпечуються наявністю унікальних ландшафтних і кліматологічних ресурсів.

Мінеральні води в Коломийському районі представлені водами без специфічних компонентів, особливості яких визначаються основним іонним складом і загальною мінералізацією, а також водами – бромистими, йодованими. Особливу цінність мають середньомінералізовані залізвмістимі хлоридно-натрієві води в с. Велика Кам'янка та йодисто-бромисті хлоридні кальцієво-натрієві води росольної мінералізації в с. Мельничівка.

В організмі людини під впливом клімату відбуваються позитивні зміни, які характеризують клімат як лікувальний фактор. Чистота повітря і наявність в ньому фітонцидів, менш вражені коливання атмосферного тиску, вологості повітря і температури – все це сприятливі фактори для кліматотерапії. Основним показником якості кліматичних умов є тривалість комфортного періоду і кількість днів із сприят-

ливими типами погоди за цей період. З травня по жовтень триває рекреаційний літній період.

Ліси, луки, водні угіддя, рельєф є основою ландшафтних рекреаційних ресурсів. Особливу цінність ландшафтних рекреаційних ресурсів Коломийського району визначають багатство рослинного і тваринного світу, мальовничість ландшафтів, висока лісистість, наявність унікальних ділянок „дикої природи”. До таких природних об'єктів належить заказник Княж-Двір. Хто хоч раз відвідає це унікальне мальовниче місце, той назавжди залишиться вражений красою ландшафтів оточуючої території та особливою цінністю лісів ботанічного заказника загальнодержавного значення. Це один з найбільших природних осередків зникаючого тиса ягідного (*Taxus baccata*) в Україні і один з найбільших у Європі. Розташований в околицях села Княждвір Коломийського району, де займає частину окремого лісового масиву на правобережжі ріки Пруту. Загальна площа масиву Печеніжинського лісництва Коломийського лісокомбінату становить 335 га, з них на територію заказника припадає 208 га. Заказник має велику наукову, історичну і естетичну цінність.

Перший, дуже схематичний, опис масиву та першу вказівку про наявність там тиса ми знаходимо у „Статистичному і топографічному описі лісів” (1888 р.). У праці Гонсьоровського (1926 р.) помилково стверджується, що вперше про княждвірські тиси повідомив Спауста (1893р.). Ця помилка перейшла потім в роботи інших авторів. Короткі відомості про рослинність Княж-Двора подавали В.Шафер (1913 р.) та А.Гайек (1916 р.). Повніший нарис рослинності міститься в праці М.І.Юзьківа (1958 р.). Керуючись принципами української лісотипологічної школи, цей автор виділяє тут всього два типи лісу – свіжу та вологу бучини. За цими типами наведено писк 72 квіткових і папоротеподібних рослин. Частина наукових робіт та повідомлень, де згадуються про Княж-Двір, містить лише дані про біологічні особливості і господарське значення тиса, про історію його охорони та місцезнаходження у Карпатах і на Передкарпатті (Sokolowski, 1921 р., Krzysik, 1926 р., Kontny, 1938 р., Стойко 1960, 1966 р., Дзундза, 1970).

Резервант розташований на рівнинній частині та стрімкому (25–60°) уступі високої річкової тераси, ускладненому зсувами різної потужності та стінками відриву. Максимальні абсолютні висоти території коливаються в межах 440–445 м над рівнем моря. В 1887–1890-х роках в багатьох місцях цього урочища були проведені суцільні рубки, які призвели до знищення підросту і пошкодження старих дерев тиса. Вони стали причиною перших зсувів на північному схилі. З того часу це місце називають „Сповза”. Зсувні процеси періодично повторюються і в теперішній час. Клімат помірно теплий, вологий.

Виняткова якість деревини тиса привернула увагу прадавніх народів, які використовували

товлення луків, бо вона тверда, міцна і дуже пружиниста.

За даними М.І.Юзківа княздвірські ліси, які розкинулися на схилах правого берега ріки Прут у свій час належали королям, князям і державним департаментам лісів Австро-Угорщини і Польщі. Ці ліси служили місцем відпочинку і полювання для князів. Звідси і походить назва, яка збереглася до сьогоднішнього дня „Княж-Двір”.

Тис ягідний – релікт третинного періоду, відноситься до родини тисових (*Taxaceae Lindl.*). Він належить до шпилькових порід, що ростуть в м'якому кліматі, довговічний (в природних насадженнях доживає до 2000-4000 років). Дерево висотою 8-15 м в деяких місцях досягає висоти 25 м (може бути і у вигляді куща). Кора стовбура у дорослих екземплярів червонувато-сіра, пластична. Цей релікт – дводомна рослина, тобто на одних деревах ростуть жіночі квіти, на інших – чоловічі. Чоловічі квіти мають вигляд жовтуватих кульовидних дрібних колосочків, що утворюються у квітні-травні в пазухах шпильок, а жіночі – дрібніші, зеленуваті, розміщені поодинокі. Плоди мають вигляд червоної м'ясистої ягоди кулястої форми. Деревина тиса ягідного ядрава, без смоляних ходів, дуже тверда, важка, має високі механічні властивості. Вона стійка проти гниття. Через цінність деревини ця порода і стала рідкісною. Тис ягідний – отруйна рослина. Деревина, кора, хвоя, коріння містять у собі сильно отруйний токсин. Отруйність тиса у деяких літературних джерелах дещо перебільшена.

У заказнику Княж-Двір тис росте під наметом ялицево-букових насаджень. Участь порід у складі деревостанів у різних місцях заказника неоднакова. У фітоценозах вичленюються два покоління деревного ярусу. Перша – 120-160 річні буки і молодші ялиці загальною зімкнутістю 0,2-0,3; друге – переважно буковий з домішкою ялиці 20-30 річний підріст зімкнутістю 0,3-0,5. Рідко, але постійно зустрічається явір, окремі екземпляри якого мають діаметр до 100 см. Бук росте за II-III класами біотену, ялиця – за I-II. Ялицево-букові ліси з тисом характеризуються високим флористичним багатством (близько 100 видів трав'янистих рослин і 18 видів чагарників). Трав'яний покрив утворюють шавлія клейка, квасниця звичайна, копитняк європейський, горлянка повзуча, плющ, дриоптерис чоловічий, безщитник жіночий, медунка лікарська, згубниця залозиста. Зустрічається цибуля ведмежа, білоцвіт весняний, підсніжник білосніжний. Практично відсутній моховий ярус і помітна різниця в характері підле-

глих ярусів фітоценозів у різних екологічних умовах, що змінюються вздовж рядів геохімічного сполучення.

Про кількість тиса в резерванті в різних джерелах містяться суперечливі дані. Ф.Кішисік (1926 р.) повідомляє, що до Першої світової війни його було 30 тис. екземплярів, після війни – 20 тис. У 1934 р. було занумеровано й обміряно 3450 дерев тиса. За підрахунками М.І.Юзківа, в резерванті росте близько 9 тис. дерев тиса діаметром 4-18 см на висоті 1,3 м, близько 30 екземплярів діаметром 14-24 см і понад 20 тисяч тонких екземплярів і підросту.

Багато праці і енергії в організацію заказника та збереження насадження тиса ягідного вклали лісники Коломийщини. Зараз в заказнику росте 15,1 тис. дерев тиса висотою 1,5 м і вище. Переважна їх кількість має діаметр 2-10 см і висоту 1,5-6,5 м. Окремі екземпляри досягли діаметра 30 см і висоти 13 м. Оцінка плононошення засвідчує, що кількість плодоносних дерев становить 12-20% від загальної кількості, що повинно б забезпечувати природне відновлення тиса. Проте природне відновлення належним чином не проходить, бо самосів тиса уражується грибами з роду *Fusarium*. Тому кількість підросту з віком різко зменшується.

На території заказника працює музей природи, в якому можна ознайомитися з історією тисового заказника, витворами живої природи Карпатського регіону.

Сучасний рівень розвитку рекреації в районі та області недостатній. Враховуючи, що рекреаційний потенціал Карпатського регіону в Україні найвищий, розвиток тут рекреаційного комплексу є важливим соціально-економічним завданням. Адже туризм і відпочинок забезпечуються наявністю унікальних ландшафтних і кліматолікувальних ресурсів. Таким чином, в області можуть бути створені умови для організації масового відпочинку і оздоровлення населення великих промислових центрів України. Розвиток індустрії оздоровлення і відпочинку як провідної галузі виробничої спеціалізації і пріоритетного використання природно-ресурсного потенціалу може забезпечити переорієнтація економіки області на формування рекреаційного комплексу.

Таким чином, проблема раціонального природокористування полягає в забезпеченні всебічного й ефективного використання, відновлення і збереження природних умов і ресурсів рекреації з врахуванням об'єктивно існуючих потреб. Сукупність задоволення рекреаційних потреб залежить від якості навколишнього середовища.

